

IZVEŠTAJ O LJUDSKIM PRAVIMA NA KOSOVU ZA 2012.

IZVRŠNI PREGLED

Kosovo je parlamentarna demokratija. Ustav i zakoni propisuju ovlašćenja i odgovornosti slobodno izabrane jednodomne nacionalne Skupštine - potvrđene Vlade skupštinskom većinom i predsednika izabranog u Skupštini. Kosovo je proglašilo svoju nezavisnost 2008. nakon prihvatanja Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa (CSP) koji predviđa međunarodno finansirane mehanizme, uključujući Misiju vladavine prava EU-a (EULEX) da pruži podršku Vladi. Period nadgledane nezavisnosti je završen 10. septembra nakon što je Međunarodna upravljačka grupa objavila da je zemlja zadovoljila uslove ili da je učinila značajan napredak u pogledu obaveza koje proističu iz CSP. EULEX i Vlada su se složili da produže prethodni mandat do 2014. Bezbednosne snage su bile odgovorne civilnim vlastima. NATO mirovne snage na Kosovu (KFOR) su pod ovlašćenjem UN-a nadgledale Kosovske bezbednosne snage (KSF), a EULEX je u ograničenom svojstvu nagledao Kosovsku policiju (KP).

Najvažniji problemi u oblasti ljudskih prava tokom godine odnosili su se na blokade puteva koje su u severnom delu postavili 'tvrdolinijaši' kosovski Srbi ograničavajući osnovna prava, uključujući slobodu kretanja i kretanje dobara. Tvrđolinijaši su tokom godine takođe primenili silu i zastrašivanje prema domaćim suparnicima i međunarodnim bezbednosnim snagama. Treća oblast ozbiljne zabrinutosti je bila društvena diskriminacija prema manjinskim zajednicama, licima sa invaliditetom i pripadnicima zajednice lezbijski, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih lica (LGBT) kao i porodično nasilje, posebno nad ženama.

Dodatni problemi u oblasti ljudskih prava odnosili su se na korupciju i favorizovanje u zatvorima, dug istražni pritvor, sudsku neefikasnost, situacije u kojima su javni funkcioneri i kriminalni elementi zastrašivali medije, ograničeni napredak u povratku interno raseljenih lica (IRL) svojim domovina, vladinu korupciju, trgovinu ljudima i dečji rad u neformalnom sektoru.

Vlada je preduzela korake da krivično goni i kazni zvaničnike koji su izvršili zloupotrebe bez obzira da li je reč o bezbednosnim službama ili negde drugde u Vladi, iako su mnogi smatrali da su mnogi visoki funkcioneri uključeni u korupciju i da prolaze nekažnjeno.

Deo 1. Poštovanje integriteta lica, uključujući slobodu od:

a. Samovoljnog i nezakonitog lišavanja života

Nije bilo izveštaja o tome da su Vlada ili njeni službenici počinili samovoljna ili nezakonita ubistva tokom godine.

Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju je 29. novembra oslobođio bivšeg kosovskog premijera Ramuša Haradinaja i još dvoje lica od optužbi za ratne zločine 1998. godine počinjene na Kosovu u pritvornom centru Oslobodilačke vojske Kosova (OVK).

Jedno od šestoro lica za koje se sumnjalo da su jula 2011. ubili policijskog službenika Envera Zimberija predalo se vlastima 7. juna nakon čega su ga sudovi pustili na slobodu. Vlasti nisu pritvorile druga osumnjičena lica i EULEX je do kraja godine nastavio istragu na slučaju.

Vlada je tokom godine saradivala sa Specijalnom istražnom operativnom grupom EULEX-a (SITF), koja je oformljena 2011. da istraži navode teških zlostavljanja koja su počinili pripadnici OVK-a u periodu između jula 1999. i sredine 2000. i njihovih saradnika. Zlostavljanje o kojem je izveštavao Savet Evrope u svom izveštaju iz 2010. uključio je nečovečne uslove pritvaranja i ubijanja civila zbog trgovine njihovim organima van zemlje. SITF istraga je bila nastavljena krajem godine.

Vrhovni sud je 21. novembra naredio ponovno suđenje poslaniku Skupštine Fatmiru Ljimaju i trojici saoptuženih koje su vlasti optužile za izvršenje ratnih zločina protiv civila i političkih zatvorenika u pritvorenom centru u Klečki 1999. Sud je pobio oslobađajuću presudu Okružnog suda u Prištini od 2. maja za svo četvoro optuženih lica nakon utvrđivanja da je sud pre toga nepropisno isključio dnevničke i svedočenje Agima Zogaja, preminulog krunskog svedoka. Vlasti su pritvorili četvoro lica koja su ostala u pritvoru do kraja godine. Vrhovni sud je 11. decembra takođe potvrdio optužbe protiv šestorice drugih optuženih lica za iste zločine po istim osnovama. Ta optužena lica su ostala u kućnom pritvoru.

b. Nestanak lica

Nije bilo nikakvih izveštaja o politički motivisanim nestancima lica.

Na osnovu podataka kojima raspolaže Međunarodni komitet crvenog krsta, na kraju godine bilo je 1,766 lica koja su se i dalje vodila kao nestala lica tokom sukoba 1998-99. Od ukupnog broja nestalih, 70 odsto su bili Kosovski Albanci, a 30 odsto su bili kosovski Srbi i pripadnici ostalih manjinskih zajednica.

c. Mučenje i ostalo okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

Ustav i zakon zabranjuju takve prakse. Iako su međunarodni posmatrači koji su posetili zemlju 2010. našli da je KP primenjivala oblike zlostavljanja koji se mogu smatrati mučenjem da bi se došlo do priznanja, lokalni posmatrači su skoro zaključili da mučenje nije postajalo u kazneno-popravnim ustanovama. Nije bilo izveštaja o tome da su tokom godine EULEX ili KFOR (koji

imaju ograničena ovlašćenja u pogledu hapšenja i pritvaranja lica) primenili oblike zlostavljanja.

Tokom svoje posete 2010, Odbor za sprečavanje mučenja (CPT) Saveta Evrope je primio veliki broj doslednih optužbi lica koja su bila ili su nedavno pritvorena o fizičkom maltretiranju koje su primenjivali službenici Kosovske policije. Optužbe su se uglavnom odnosile na udaranje, šutiranje i udaranje sa palicama tokom hapšenja. CPT je takođe izvestio da su neki policijski službenici pokušali da dobiju priznanje tokom ispitivanja pomoću šamara, udaraca, šutiranja (uključujući udarce u genitalije), udaranje po licu teškim predmetima, stezanja ruke sa olovkom koja je bila postavljena između dva prsta i udaranjem po stopalima. CPT je primetio da u nekim slučajevima ozbiljnost navodnog maltretiranja je bila takva da bi mogla "lako da se opiše kao mučenje." CPT je zaključio da je izgleda "situacija u pogledu ophođenja Kosovske policije prema licima lišenim slobode stagnirala, ako ne, i da se pogoršala" od njegove posete u 2007.

U izveštajima koji se zasnivaju na skorašnjim posetama, domaći posmatrači, uključujući Kancelariju ombudsmana na Kosovu i Kosovski rehabilitacioni centar za žrtve mučenja (KRCT), navodi se da u kazneno-popravnim zavodima u zemlji ne postoji mučenje koje je definisano u skladu sa Konvencijom UN-a protiv mučenja i da su se izolovane žalbe u vezi maltretiranja zatvorenika značajno smanjile u skorašnjim godinama. KRCT je izvestio da se tokom 2012. broj izolovanih žalbi malo povećao u poređenju sa prethodnim godinama. Kancelarija ombudsmana je dobila 13 prijava o zatvorskim čuvarima koji su maltretirali pritvorenike ili zatvorenike.

Policija se 14. januara isprečila ispred protestanata kosovskih Albanaca koji su pokušali da spreče srpska privredna vozila da uđu na Kosovo. Protestanti su bacali veliko kamenje i cigle povredivši na taj način veliki broj policijskih službenika. Policija je na okupljene primenila suzavac, gumene palice i vodene topove i uhapsila 162 protestanta. Iako su mediji izveštavali o policijskom obuzdavanju, nekoliko grupa građanskog društva, međunarodne organizacije i ombudsman su tvrdili da je policija koristila prekomernu silu. Takođe je bilo izveštaja da je policija selektivno hapsila građane u svojim domovima koji nisu učestvovali u neovlašćenom protestu. Vladini zvaničnici su otvorili istragu o protestima i u martu su obelodanili svoje nalaze da je policija postupala razumno u svim, izuzev u nekoliko slučajeva. Zvaničnici su te individualne slučajeve uputili Policijskom inspektoratu na dalje postupanje.

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima

Uslovi u zatvorima i pritvorma su generalno ispunjavali međunarodne standarde, međutim, bilo je značajnih problema u nekim policijskim objektima. Problemi su se odnosili na slabo osvetljenje ili ventilaciju u nekim prostorijama, nefunkcionalne sisteme za grejanje, nedovoljno vodosnabdevanje, nasilje među samim zatvorenicima, korupciju, nedostatak odgovarajuće medicinske nege i trošne prostorije. Vlada je dozvolila posete nezavisnim posmatračima ljudskih prava.

Fizički uslovi: Kazneno-popravna ustanova (KPU) upravlja svakodnevnim radom svih kazneno-popravnih zavoda i pritvornim centrima. EULEX je zadržao ograničenu ulogu praćenja, nadgledanja i stručnog savetovanja u zatvorima i prevozu zatvorenika po zahtevu. Na kraju decembra, sistem kazneno- popravnih zavoda je imao 1,036 osuđenih lica u svim zatvorima i pritvornim centrima. U zatvorskim i pritvornim objektima je bilo 48 žena i 45 maloletnih lica. Mreža kazneno – popravnih zavoda može da upravlja populacijom od otprilike 2,000 lica. Tokom godine bila su operativna tri kazneno-popravno zavoda, šest pritvornih centara, jedan centar za zaštitu svedoka i jedna zatvorska bolnica.

KRCT je zaključio da su uslovi i dalje ispod standarda u nekim oblastima i u nekim objektima, uključujući slabo osvetljenje i ventilaciju u nekim ćelijama, oronule kuhinje, toalete i spavaonice u nekim zatvorima i nekim pritvornim prostorijama. KRTC je u septembru dokumentovao posebne probleme u sanitarnom čvoru u Kazneno- popravnom zavodu u Dubravi, glavnom kazneno-popravnom zavodu u zemlji gde su i dalje bili prisutni problemi polomljenih toaleta, nefunkcionalnog grejnog sistema i nedovoljnog snabdevanja vodom. Grupa je zaključila da kazneno- popravni sistem nudi samo nekoliko odgovarajućih medicinskih resursa što dovodi do ne pružanja ili neblagovremenog pružanja medicinskog lečenja fizičkog i mentalnog zdravlja i istakla je da neki zatvorenici nisu dobili lekove pet meseci. Nije bilo izveštaja da je zatvorenicima nedostajala pijača voda.

CPT je tokom izveštavanja o svojoj poseti iz 2010. napomenuo da su se fizički uslovi u nekim policijskim stanicama u zemlji poboljšali od njegove posete u 2007. godini. Posebno, CPT je istakao da su policijske stanice u Peje/Peći, Leposaviću/Leposaviq, policijskoj stanci br. 1 u Prishtinë/Prištini i pritvorske ćelije u Prizrenu generalno u dobrom stanju i da je pristup prirodnom osvetljenju u ćelijama u Prizrenu, Peje/Peći i policijskoj stanci br. 1 u Prishtinë/Prištini odgovarajući. Međutim, CPT je izvestio o velikom broju nedostataka u ostalim policijskim stanicama kao što su Mitrovica/Mitrovice sever, gde su ćelije orunile, a u ćelijama u Leposaviću/Leposaviq i Mitrovici/Mitrovice imaju samo ograničeno prirodno osvetljenje. U Leposaviću/Leposaviq, Peje/Peći (samo neke ćelije) i Prizrenu, veštačko osvetljenje u ćelijama ili ne postoji ili ne funkcioniše, a u Leposaviću/Leposaviq i Peje/Peći, toaleti unutar dvojnih ćelija nisu odvojeni. Osim toga, u policijskoj stanci br. 1 u Prishtinë/Prištini nije bilo tople protočne vode, a neki od tuševa nisu radili. CPT je pomenuo navode da zatvorenici "unajmljuju" članove specijalne interventne grupe u Dubravi da fizički napadnu ostale zatvorenike koji su im prouzrokovali probleme. CPT je takođe zaključio da su nasilje između zatvorenika, korupcija i favorizovanje "endemski" problem u Dubravi i ostalim kazneno-popravnim zavodima.

Administracija: Vlasti su dozvolile zatvorenicima da imaju posete i da upražnjavaju svoje verske potrebe, uključujući pravo da zatraže posete sveštenih lica. Zatvori i pritvorne jedinice su takođe

ponudile izmenjene jelovnike tokom praznika, kao i za vreme verskog posta.

Pritvorenici su mogli da podnesu prigovore i zahteve za istrage sudskim vlastima i Kancelariji ombudsmana bez cenzure preko anonimnih kutija postavljenih u većini zatvorskih objekata. Do kraja godine, zatvorenici su podneli 114 žalbi ombudsmanu, 36 se odnosilo na pravosudne stvari, a 78 na ostale različite zabrinutosti. Pet pritužbi je ostalo pod istragom.

Praćenje: Kazneno- popravni zavodi su dozvolili posete i praćenje državnih zatvora i pritvorenih centara, ali su tražili da ih neke nevladine organizacije (NVO) obaveste unapred o svojim posetama. Kancelarija ombudsmana i KRCT su izvršile inspekciju kazneno- popravnih zavoda i pritvorenih centara tokom godine. Lica koja su pratila stanje su istakli dobru saradnju sa kazneno- popravnom ustanovom tokom poseta, uključujući olakšavanje privatnih razgovora sa zatvorenicima.

Poboljšanja: Vlada je učinila neka poboljšanja širom sistema. Kazneno- popravna ustanova je započela sa primenom baze podataka za praćenje pritvorenih i zatvorenih lica, u čijoj bazi podataka se nalazi 2,574 lica od kada je baza podataka postala funkcionalna. KPU je takođe radio na tome da obezbedi da medicinske sestre budu na raspolaganju u svim kazneno -popravnim zavodima 24 časova dnevno.

Tokom godine, Vlada je nastavila sa izgradnjom novog zatvora sa visokim stepenom obezbeđenja u Podujeve/Podujevu sa kapacitetom za 300 zatvorenika.

Vlada je takođe učinila određena poboljšanja u pogledu objekta u Dubravi. EULEX je pomagao Vladi prilikom instalacije CCTV kamera u celom objektu kako bi se bolje pratilo nasilje među zatvorenicima i kako bi se uveo novi sistem izveštavanja o bezbednosnim incidentima. Ministarstvo pravde je 31. avgusta otpustilo direktora zatvora nakon što je sazvalo komisiju da istraži optužbe zbog korupcije. Ministarstvo je rasporedilo dva zamenika direktora i šefa obezbeđenja u ostalim zatvorima.

d. Samovoljno hapšenje i pritvaranje

Ustav i zakon zabranjuju samovoljno hapšenje i pritvaranje i Vlada, EULEX i KFOR su generalno poštovali te zabrane.

Uloga policije i bezbednosnog aparata

Lokalne bezbednosne snage uključuju Kosovsku policiju i Kosovske bezbednosne snage (KSF). U skladu sa zakonom, policija funkcioniše pod ovlašćenjem Ministarstva unutrašnjih poslova. EULEX je radio pod mandatom da nadgleda, prati i stručno savetuje lokalne pravosudne institucije i organe

za sprovođenje zakona. EULEX policija takođe ima operativne odgovornosti i sprovodi policijske operacije pod određeno definisanim mandatom. EULEX ima manje izvršnih ovlašćenja u oblastima kao što su organizovani kriminal, korupcija, zaštita svedoka, pranje novca, finansiranje terorizma i međunarodnoj policijskoj saradnji. KSF je lakše opremljena bezbednosno i civilna odbrambena snaga koju nadgleda KFOR, a koja funkcioniše u skladu sa civilnim ovlašćenjem Ministarstva kosovskih bezbednosnih snaga.

Specijalizovane policijske jedinice koje istražuju ratne zločine, finansijski kriminal i organizovani kriminal i Program zaštite svedoka EULEX policije i dalje u svom sastavu ima međunarodne EULEX policijske službenike koji rade nezavisno od Kosovske policije. EULEX i Kosovska policija imaju nezavisne operativne jedinice o kriminalnim obaveštajnim podacima i organizovanom kriminalu. Međunarodni policijski službenici, tužioci i sudije koje je EULEX razmestio širom zemlje imali su veliko diskreciono pravo da intervenišu u posebnim krivičnim stvarima. Lokalna policija je međutim zadržala većinu policijskih dužnosti i odgovornosti.

Policijski inspektorat (PIK), nezavisno telo pri Ministarstvu unutrašnjih poslova sprovodi istrage i inspekcije koje se odnose na policijsko osoblje. Do kraja godine, inspektorat je preispitao 1,078 pritužbi. PIK je prosledio 776 pritužbi Jedinci za policijske standarde (PSU) kao disciplinske povrede i evidentirao 292 slučajeva krivičnih pritužbi. Šezdeset i pet krivičnih slučajeva je bilo pod istragom, a vlasti su uputile 122 slučaja tužilaštvu, a preostale prosledile sa posebnim izveštajima ili ih odbacila.

PIK je preispitao 10 pritužbi za visoko-profilisane disciplinske incidente i pet takvih slučajeva je ostavio otvorenim. PIK je u septembru prosledio jednu žalbu za institucionalne disciplinske mere i zatvorio četiri slučaja zbog nedostatka dokaza.

Jedinica za profesionalne standarde je istražila manje policijske povrede i izrekla upravne kazne za takve povrede. Jedinica je tokom godine otvorila 1,235 slučajeva, uključujući slučajeve manje neposlušnosti nadređenima kao i za nanošenje štete ili gubitka policijske imovine. Pri kraju godine bilo je 366 slučajeva koji su bili pod istragom.

Postupak hapšenja i postupanje tokom pritvora

Policija je uopšteno činila javna hapšenja koristeći naloge koje je izdao sudija ili tužilac i na osnovu dovoljnih dokaza. Maskirani ili prikriveni islednici su sproveli hapšenja u nekim slučajevima. Zakon propisuje da hapšenja moraju da budu zasnovana na nalogu tužioca i da uhapšena lica moraju da budu izvedena pred sudiju u roku od 48 časova. Policija je sprovela većinu hapšenja tokom godine. Nije bilo prijava da je policija zloupotrebila pravilo od 48 časova i vlasti su uopšteno optužili uhapšena lica u roku od šest do osam časova ili ih pustila na slobodu. Zakon propisuje da

uhapšena lica imaju pravo da budu obaveštena o razlozima svog hapšenja na jeziku koji razumeju, da se brane čutanjem i da ne odgovaraju na pitanja osim na ona koja se tiču utvrđivanja njihovog identiteta, da dobiju besplatnu pomoć tumača, branioca i da im se postavi branilac ukoliko ne mogu da ga sebi priušte i dobiju medicinsko i psihijatrijsko lečenje. Policija može zakonito da zadrži lice do šest časova kako bi zaštitila lice od povreda ili opasnosti ili ako lice ne sarađuje sa blažim merama. CPT je našao da neki istražitelji nisu obavestili prtvorena lica o svojim pravima.

NVO su izvestile da vlasti nisu dozvolile svim prtvorenim licima da kontaktiraju advokate kada su prvi put uhapšena, nego samo na početku ispitivanja istražnog policijskog službenika. U nekoliko slučajeva zvaničnici su navodno davali pristup prtvorenim licima advokatu samo nakon ispitivanja. Neka prtvorena lica su se žalila na svoj prvi kontakt sa advokatom koji je bio tek po njihovom pojavljivanju pred sudom, iako su odmah po svom hapšenju tražili da im se dodeli advokat.

Iako prtvorena lica imaju pravo da obaveste članove porodice o svom pritvaranju, izveštaj CPT iz 2010. je istakao da vlasti poštuju ova prava od njegove posete iz 2007. CPT je naveo da postoji znatan broj prtvorenih lica koja su tvrdila da policija nije uspela da ispoštuje njihove zahteve da obaveste članove porodice ubrzo po svom hapšenju i da su obavestili članove svoje porodice pri samom kraju trajanja pritvora. CPT je potkreplio navode putem pregleda zapisnika o zadržavanju lica i evidencije o pritvoru u nekoliko policijskih stanica koje je posetio.

Nakon prvog rešenja, sud može da zadrži lice u istražnom pritvoru u trajanju do 30 dana od dana hapšenja i može da produži pritvor u trajanju do godinu dana bez podignute optužnice. Nakon podnošenja optužnice i sve dok se ne završi sudske postupak, samo sudska veće može da odredi ili ukine sudske pritvor. Takođe postoji funkcionalni sistem jemstva. Zakon dopušta kućni pritvor, oduzimanje putnih dokumenata i razne oblike jemstva kao alternative istražnom pritvoru. Okrivljena lica takođe mogu da ulože žalbu na određeni sudske pritvor.

U vanrednim okolnostima, KFOR može da izvrši hapšenje i pritvori lica bez naloga za hapšenje. Komandant KFOR-a može da pritvori lica u trajanju do 72 časova i da produži pritvor za dodatnih 72 časova. Nakon 144 časova, KFOR mora da pusti na slobodu prtvoreno lice. Nije bilo prijava odnosno izveštaja da je KFOR tokom godine uhapsio lica bez naloga za hapšenje.

Istražni pritvor: Vremenski dugi pritvori kako pre tako i tokom sudskega postupka i dalje ostaju problem. Zakon dozvoljava sudiji na odredi istražni pritvor ukoliko postoji dobro osnovana sumnja da je lice izvršilo krivično delo i da će verovatno uništiti, sakriti ili krivotvoriti dokaze, uticati na svedoke, pobeći, ponoviti izvršenje krivičnog dela ili se uključiti u izvršenje drugog krivičnog dela ili kada druge mere propisane zakonom nisu dovoljne da se obezbedi prisustvo okrivljenog lica tokom krivičnog postupka. Međutim u praksi, sudije rutinski koriste sudske pritvor bez ikakvog dokaznog obrazloženja. Posebno, u Okružnom sudu u Mitrovice/Mitrovici sa privremenim sedištem

u Vushtrri/Vučitru, vlasti su redovno produžavale sudske pritvore za okrivljena lica tokom perioda kada je sud radio sa ograničenim kapacitetom. Pri kraju godine, 655 lica je i dalje bio u istražnom pritvoru.

Faktori kao recimo sudska neefikasnost i korupcija doveli su do odlaganja u suđenjima. Ombudsman Kosova je 13. septembra naveo da je sudske sisteme "najveći kršilac ljudskih prava" u zemlji.

Iako je Vlada učinila poboljšanja u izbegavanju određivanja vremenski dugih pritvora pre i tokom postupka, istražni pritvor je ostao problem. Početkom godine, sudovi su rešili svih 741 zahteva koji su se odnosili na pritvor iz 2011. kao i tri žalbe koje su primljene tokom 2010. Tokom godine sudije se preispitale nove zahteve o određivanju pritvora i žalbe na određivanje pritvora na blagovremenim način. Problemi su nastavili da budu prisutni i u Okružnom sudu u Mitrovici/Mitrovici i vlasti su veoma često produžavali sudske pritvore za okrivljena lica jer su tužioci i sud imali ograničenu mogućnost da pristupe svedocima i žrtvama na severu Kosova. *Godišnji izveštaj o redovnim sudovima* isključuje statističke podatke za Mitrovici/Mitrovicu, a tačan broj trenutno pritvorenih lica je bio nepoznat.

Amnestija: Predsednica je 17. februara pomilovala 15 lica povodom četvorogodišnjice nezavisnosti, nekolicinu manje u poređenju sa prethodnim godinama. Četristo i pedeset zatvorenika je podnelo molbu na razmatranje.

e. Uskraćivanje pravičnog javnog suđenja

Ustav propisuje nezavisno sudstvo. Međutim, sudstvo ponekad pokazuje pristrasnost, da je ponekad bilo pod spoljnim uticajem i da nije uvek pružalo propisan proces. Izveštaji o korupciji u sudstvu su i dalje prisutni, a sudske sisteme nije bio efikasan. Postojao je efikasan mehanizam za disciplinske postupke protiv sudija i tužioca.

Sudske sisteme uključivaju Ustavni sud, Vrhovni sud i pet okružnih sudova, Privredni sud, 25 opštinskih sudova, 25 prekršajnih sudova i Viši prekršajni sud. Preko EULEX-a, 31 međunarodnih sudija i 15 međunarodnih tužioca podržavaju lokalne sudije i tužioce. Postojalo je jedno državno javno tužilaštvo, pet okružnih tužilaštava i sedam opštinskih tužilaštava. EULEX je vršio izvršnu vlast nad specijalnim tužilaštvom sa osam međunarodnih tužioca koji su bili usredsređeni na teška krivična dela uključujući trgovinu ljudima, pranje novca, ratne zločine i terorizam.

U krivičnim predmetima u kojima su međunarodne sudije EULEX-a imale nadležnost, sudije EULEX-a su bile u mešovitim većima sa lokalnim sudijama. EULEX sudije su činili većinu u ovim većima gde je jedan sudija EULEX-a bio predsedavajući sudija. Predsednik Skupštine

EULEX-a ima ovlašćenja da oformi veće isključivo od ili od većine lokalnih sudija ili da ne dodeli određenu fazu postupka sudijama EULEX -a. U građanskim parnicama u kojima su međunarodne sudije EULEX-a vršili svoja ovlašćenja, u sastavu sudske veće je bilo troje sudija, uključujući dvoje sudija EULEX-a.

Disciplinska komisija pod sudske i tužilačke većem istražuje aktivnosti sudija i tužioca i krivično goni tamo gde je odgovarajuće. Do kraja godine, disciplinska komisija je podnela 45 pritužbi protiv tužioca od kojih se 13 smatralo nedoličnim postupanjem; preostalih 32 su bili u različitim fazama postupanja pred kraj godine. Tokom istog perioda, komisija je utvrdila da je 21 od 469 pritužbi koje su podnesene protiv sudija uključivale nedolično postupanje, a osam od njih je upućeno na ozbiljnije mere. Neke od žalbi nisu u potpunosti istražene, tako da nije došlo do konačnih zaključaka po tom pitanju.

Specijalno tužilaštvo EULEX -a je podiglo optužnicu protiv 10 lica na osnovu optužbi za korupciju u pogledu prenosa imovine koja je pripadala preduzećima u društvenoj svojini. Među optuženima su bili pet bivših sudija opštinskog suda u Prishtinë/Prištini, uključujući bivšeg predsednika, troje bivših sudija okružnog suda, advokat i zastupnik preduzeća u društvenom vlasništvu. Konkretne optužbe odnosile su se na zloupotrebu službenog položaja i učešće u donošenju nezakonitih sudske odluka.

Srpska vlada je nastavila sa radom ilegalnog paralelnog sudske sistema u enklavama sa kosovskim Srbima i opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom.

Sudske postupci

Sudenja su javna i zakoni propisuju pretpostavku nevinosti optuženih lica dok se ne dokaže njihova krivica, pravo da budu obavešteni blagovremeno o detaljima optužbe, pravo da budu prisutni na svom suđenju, da se suoče sa svedocima, imaju uvid u dokaze i imaju pravno zastupanje. Iako vlasti mogu da obezbede pravnog zastupnika o javnom trošku ukoliko je potrebno, ovo se retko dešavalo u praksi. Optužena lica imaju pravo da podnesu žalbu. U sastavu veća koja rade na saslušanju su profesionalne sudske i sudske porotnici tako da u ovoj zemlji nema porotnog suđenja.

Komisija za pravnu pomoć, nezavisna vladina agencija, je pružala besplatnu pravnu pomoć licima sa niskim prihodom. Većina pomoći koju je komisija pružila tokom godine odnosila se na građanske ili upravne stvari. Glavno državno tužilaštvo je takođe imalo Jedinicu za pružanje pravne pomoći žrtvama, koja je pružalo pomoć u pristupi pravdi žrtvama zločina. Ovaj odsek je takođe pružao besplatnu pravnu pomoć žrtvama svih krivičnih dela sa posebnom usredstvenošću na žrtve nasilja u porodici, žrtve trgovine ljudima, zlostavljanje dece i žrtve obljube. Ovaj odsek je imao 15 kancelarija širom zemlje i pružao pomoć 24 časova dnevno.

Odsek za sudske integracije Ministarstva pravde je nastavio da rešava probleme koji pogadaju manjinske zajednice. U tom smislu, Ministarstvo je imalo 11 sudske kancelarije za vezu čija svrha je bila da pomognu manjinskim zajednicama u oblastima za većinskim srpskim stanovništvom, prateći ih do sudova, podnošenjem podnesaka sudovima u njihovo ime i pružajući informacije i pravnu pomoć izbeglicama i internim raseljenim licima.

EULEX nadgleda predmete ratnih zločina. EULEX može da istraži i sudi u predmetima ili nezavisno ili kada je odgovarajuće zajedno sa kosovskim kolegama. Portparol EULEX-a je u decembru naveo da EULEX istražuje 82 moguća ratna zločina.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izveštaja da je Vlada držala političke zatvorenike ili pritvorenike.

Gradanski sudske postupak i pravni lekovi

Pojedinci mogu da ulože žalbu sudovima kako bi mogli da traže obeštećenje ili prestanak povreda ljudskih prava. Bilo je mnogo takvih građanskih parnika koje su čekale na rešavanje. Pojedinci su se obraćali Ustavnom судu za preispitivanje njihovog prava na propisan i blagovremen proces. Od 139 predmeta koji su podneseni Ustavnom судu tokom godine, 73 odsto se odnosilo na sudske povrede ustavnih prava.

Restitucija imovine

Vlada je učinila poboljšanja prema rešavanju restitucije imovinsko-pravnih predmeta. Konfuzna mešavina zakona, uredbi, administrativnih uputstava i sudske prakse kao i nezakonito ponovno zauzimanje imovine i višestruka potraživanja za istu imovinu iskomplikovali su rešavanje imovinsko-pravnih predmeta.

Kosovska agencija za imovinu (KAI) rešava sporove u oblasti stambene, komercijalne i poljoprivedne imovine i imovinska potraživanja koja su se javila kao rezultat sukoba na Kosovu. Kosovska komisija za imovinska potraživanja je prijavila da je do decembra donela odluke u 35,109 od ukupno 42,360 evidentiranih potraživanja i da je obavestila 30,408 potražioca o svom zaključku. Izvršni sekretarijat KAI primio je 495 žalbi na svoje odluke i uputio 380 tih žalbi Vrhovnom судu na dalje postupanje.

KAI se susrela sa poteškoćama prilikom izvršenja odluka kada je vršila iseljavanje nezakonitih

stanara posebno u severnoj Mitrovice/Mitrovici gde su kosovski Srbi i kosovski Albanci često odbijali da napuste imovinu koja je zakonito pripadala drugoj grupi. Agencija je često upućivala slučajeve "serijskog ponovnog zauzimanja" (u kojima su se iseljeni stanari vratili da žive u imovinu koja nije zakonski njihova) tužiocima i policiji na dalje postupanje.

KAI je nedostajao fond za obeštećenje da reši 143 predmeta u kojima je Direkcija za imovinska i stambena pitanja pozitivno odlučila u ime stanara koji su izgubili svoja imovinska prava početkom 1990-tih godina usled sistematskih diskriminatorskih stambenih praksi koje su ponekad bile primenjivane u tom periodu.

U opštinskim sudovima i dalje ima veliki broj nerešenih imovinskih predmeta sa otprilike 20,000 nerešenih predmeta krajem godine što skoro čini isključivo sva novčana potraživanja kosovskih Srba za nenastanjuvu imovinu uništenu tokom rata. Kosovu je nedostajao efikasan i efektivan sistem da omogući skoro 200,000 raseljenim Srbima da podnesu imovinske i druge zahteve iz Srbije.

f. Samovoljno uplitanje u privatnost, porodični život, dom i prepisku

Ustav i zakon zabranjuju takve radnje i Vlada, EULEX, i KFOR su generalno poštovali ovakve zabrane u praksi. KFOR snage su zadržale mogućnost da pomognu lokalnoj policiji i EULEX policiji u vršenju pretresa visoko rizičnih osumnjičenih lica i mogućnost da nezavisno vrše pretres privatne imovine u potrazi za oružjem bez sudskega naloga na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti UN-a 1244 i ovlašćenja u oblasti održavanja mira. KFOR nije sproveo nijedan takav pretres tokom godine.

Deo 2. Poštovanje gradanskih sloboda, uključujući:

a. Sloboda govora i štampe

Ustav i zakon propisuju slobodu govora i štampe i Vlada je generalno poštovala ova prava u praksi. Međutim, bilo je izveštaja da su javni zvaničnici, političari i privredni subjekti zastrašivali predstavnike medija. Mediji su se takođe susreli sa poteškoćama pri dobijanju informacija od Vlade i javnih institucija, što je dalje produbljeno neuspehom Vlade da imenuje portparola.

Sloboda štampe: Nezavisni mediji su bili aktivni i izražavali su široke stavove, uglavnom bez ograničavanja. Međutim, bilo je prijava verbalnog pritiska vladinih zvaničnika i privrednih subjekata povezanih sa Vladom da ne objavljuje određene priče ili materijale. Udruženje profesionalnih novinara Kosova (APJK) medijskih kuća koji su imali finansijske poteškoće ostavili su uređivačku nezavisnost i novinarsku profesiju štampanih i televizijskih medija u ranjivom položaju

u pogledu spoljnog uticaja i pritisaka.

Neke medijske kuće štampanih medija su bile samoodržive i u mogućnosti da podrže uređivačku politiku i politiku emitovanja nezavisno od političkih i poslovnih interesa. Medijske kuće sa manje finansijskih resursa su ponekad prihvatale finansijsku podršku iz raznih izvora u zamenu za pozitivno izveštavanje ili neobjavljanje negativnih priča koje bi mogle da učine nažao interesima osnivača.

Javni emiteri su imali pristup većoj bazi prihoda od štampanih medija. Javnost je smatrala da su štampani mediji nezavisniji, ali manje stanice su izvestile da su bile pod povećanim rizikom od zatvaranja i da postanu da se više oslanjaju na povećana ograničenja spoljnog finansiranja kako bi mogli i dalje da postoje.

Skupština kontroliše budžet javnog servisa, Radio televizije Kosova (RTK). Zakon propisuje uređenje sadržaja RTK programa i zahteva da najmanje 15 odsto RTK vremenske programske šeme, uključujući udarni termin bude posvećen manjinskim zajednicama na njihovim jezicima na srazmernoj osnovi.

Skupština je 29. marta usvojila Novi zakon o RTK gde se predviđa otvaranje drugog televizijskog kanala na srpskom jeziku. RTK 2 Odbor je imenovao privremenog direktora 5. septembra, ali do kraja godine ovaj program nije počeo sa svojim radom.

Dve grupe protestanata su 14. decembra napale *Kosovo 2.0* magazin na događaju objavljanja izdanja "Sex" koje je podržalo otvorenu i iskrenu diskusiju o seksualnom obrazovanju, zdravlju i pravima LGBT zajednice. Jedna grupa u kojoj je bilo od 15 do 20 lica nadjačala je policijske službenike koji su bili postavljeni ispred ulaza, demolirali su imovinu i fizički napali osoblje magazina. Policija je uhapsila jedno lice zbog nanesene materijalne štete i oslobođila ga iste večeri. Kasnije te noći, od 100 do 300 lica se pojavilo u sali uzvikivavši verske slogane i govor mržnje. Organizatori su održali izmenjeni događaj nakon prvog protesta, ali su kasnije otkazali preostale aktivnosti plašeći se za bezbednost svojih gostiju. Policija je uspostavila operativnu jedinicu da istraži događaje čija istraga se nastavila pri kraju godine.

Nasilje i uzinemiravanje: Tokom godine, APJK je prijavio 24 slučajeva gde su vladini zvaničnici ili poslovne interesne grupe zloupotrebljavali slobodu štampe, uključujući fizičke napade, verbalne pretnje novinarima, pritiskajući medijske kuće da ne objave članke i remeteći rad novinara. Mnogi novinari su se žalili da su ih urednici sprečavali da objavljaju ili emituju priče koje kritikuju Vladu ili određene zvaničnike zbog povezanosti urednika ili medijskih kuća ili zbog preferencija prema određenim višim vladinim funkcionerima po rečima APJK. U nekim slučajevima, novinari su prijavili da su im urednici pretili da će da ih otpuste ukoliko pripreme priče koje kritikuju rad

Vlade. Neki novinari su se žalili da su ih urednici sprečili da napišu priče o korupciji na visokom vladinom nivou.

Policijski službenik je 14. januara fizički napao i pretukao foto-reportera Vedata Džimšitija dok je dokumentovao događaje sukoba na graničnom prelazu između Srbije i Kosova. Džimšitija je podneo građansku parnicu protiv Vlade i Ministarstva unutrašnjih poslova 14. maja. Džimšitija je kasnije napustio zemlju, nakon što je navodno primio pretnje. Opštinske vlasti u Gnjilanu su 10. juna podnele tužbu protiv policijskog službenika Faruka Ibrahimija zbog maltretiranja novinara. Do kraja godine tužilaštvo nije krenulo dalje sa ovim slučajem.

APJK je 27. septembra objavio izjavu kojom osuđuje učestale pretnje usmerene na dopisnika vesti Adema Meta i njegovu porodicu koju je uputio predsednik opštine Skenderaj/Srbica Sami Ljuštaku i zamenik opštine. Opštinski zvaničnici su navodno prigovarali Metinom izveštavanju i analizi njihovih politika i aktivnosti. Pomoćnici su navodno fizički ograničili predsednika opštine 9. marta kada je pokušao da napadne Meta na javnoj debati i nepoznata lica su pretila da će novinar i njegova porodica "snositi posledice." Meta je podneo zvaničnu tužbu protiv Ljuštakua i vlasti su otvorile istragu.

Medijska organizacija jugoistočne Evrope je izdala saopštenje gde je osudila pritisak koji primenjuje predsednik opštine Prizrena Ramadan Muja prema reporterima televizijskog programa koji se bavi pitanjem borbe protiv korupcije pod nazivom "Pravda na Kosovu". Predsednik opštine je navodno pretio novinarima, dok je njegov šef protokola pokušao da izbaci ekipu sa javnog mesta kada su pokušali da obave razgovor sa njim o očiglednoj zloupotrebi opštinskih fondova.

Cenzura i ograničavanje sadržaja: Iako nije bilo izveštaja o tome da je bilo neposrednog cenzurisanja štampanih ili elektronskih medija, novinari su tvrdili da su pritisci političara i organizovanog kriminala često dovodili do samocenzure. Neki novinari su se suzdržavali od kritičkog istraživačkog novinarstva plašeći se za svoju fizičku bezbednost i svoj posao. Novinarima su često nudene određene finansijske koristi u zamenu za pozitivno izveštavanje ili za napuštanje istrage, a vladini zvaničnici i oni za koje se smatra da su kriminalci su verbalno pretili nekim novinarima za ono što su smatrali negativnim izveštavanjem. Po rečima nekih urednika, vladine agencije i privredni subjekti su povukli svoja oglašavanje iz štampe koja je objavljivala kritiku o njima.

Sloboda interneta

Nije bilo vladinih ograničenja u pristupu internetu ili verodostojnih izveštaja da je Vlada nadgledala elektronsku poštu ili virtualne pričaonice. Pojedinci i grupe su mogli da izlože svoje stavove preko interneta uključujući i elektronsku poštu.

Skoro sve urbane oblasti imale su potpun pristup internetu, sa manjom pokrivenošću u ruralnim oblastima. Regulatorni organ za telekomunikacije je u junu izvestio da 45 odsto svih domaćinstava ima pristup internetu. Istraživanje sprovedeno u martu koje je objavilo Kosovsko udruženje za informacione i komunikacione tehnologije pokazalo je da je 46 odsto stanovništva koristilo internet povremeno, a 80 odsto svakodnevno.

Akademske slobode i kulturni događaji

Nije bilo vladinih ograničenja u pogledu akademskih sloboda ili kulturnih događaja.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda okupljanja

Ustav i zakon propisuju slobodu okupljanja i Vlada, EULEX i KFOR su generalno poštovali ovo pravo u praksi.

Zakon o javnom okupljanju propisuje da organizator obavesti policiju o protestima 72 časa pre održavanja događaja. Policija mora da obavesti organizatore protesta u roku od 48 časova ukoliko je njihov zahtev prihvaćen.

Nenajavljeni i neovlašćeni protest koji je organizovao pokret Vetevendosje (VV) 22. oktobra protiv vladinog dijaloga sa Srbijom se pretvorio u nasilje nakon što je otprilike 100 protestanata pokušalo da spreči vladine zvaničnike da uđu u zgradu bacajući predmete na policiju. Policija je odreagovala suzavcem kako bi razbila okupljenu rulju. Protesti i sukobi su se nastavili tokom dana u centru Prishtine/Prištine. Policija je prijavila da je 12 protestanata i 18 policijskih službenika bilo povređeno; uhapšeno je 63 lica koja su puštena na slobodu u roku od 48 časova. VV je zatražila sprovođenje istrage tvrdeći da je Kosovska policija tokom protesta upotrebila prekomernu silu, a kasnije i prema pritvorenim licima. Vladini zvaničnici su 25. oktobra odobrili istrage Policijskog inspektorata i EULEX-a u pogledu policijskog postupanja, ali su smatrali da su snage sveobuhvatno postupale profesionalno. PIK istraga je uputila pet slučajeva policijskih službenika Jedinici za profesionalne standarde zbog disciplinskih povreda.

Sloboda udruživanja

Ustav i zakon propisuju slobodu udruživanja i Vlada je generalno poštovalo ovo pravo u praksi.

c. Sloboda veroispovesti

Vidi Izveštaj Državnog sekretarijata pod nazivom *Međunarodne verske slobode* koji je dostupan na www.state.gov/j/drl/irf/rpt.

d. Sloboda kretanja, interno raseljena lica, zaštita izbeglica i lica bez državljanstva

Ustav i zakon propisuju slobodu kretanja unutar zemlje, putovanje u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju, a Vlada i EULEX su generalno poštovali ova prava, međutim, međuetničke tenzije, blokade na putevima koje su postavili 'tvrdolinijaši' kosovski Srbi i realne i opažane bezbednosne zabrinutosti ograničile su slobodu kretanja u praksi. Bezbednosne zabrinutosti su takođe ograničile veliki broj raseljenih kosovskih Srba koji su zainteresovani da se vrate na Kosovo.

Vlada je sarađivala sa Kancelarijom Visokog komesara UN-a za izbeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama u pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama koje se vraćaju, azilantima, licima bez državljanstva i ostalim licima.

Policija je procenila bezbednosnu situaciju kao stabilnom, ali krhkog. Pripadnici svih etničkih zajednica nastavili su i dalje da ostaju unutar ili da putuju između oblasti gde njihova grupa čini većinu.

Kretanje unutar zemlje: Srpski tvrdolinijaši i paralelne strukture nastavile su sa postavljanjem sporadičnih blokada puteva širom severnog Kosova kao reakciju na zajednička nastojanja EULEX-a, KFOR-a i Vlade Kosova iz 2011. da uspostavi vladavinu prava i da sproveđe sporazume postignute tokom dijaloga između Kosova i Srbije koji je potpomogla EU. Blokade puteva su ograničile kretanje i u nekim slučajevima su sve u svemu prekinule pristup oblastima. Pored toga, opaženi rizici i sporadični incidenti nasilja i zastrašivanja nastavili su da ograničavaju slobodu kretanja kosovskih Albanaca na severu i kosovskih Srba širom zemlje. Tvrđolinijaši su takođe postavili blokade puteva u decembru kada su vlasti počele da sprovode Sporazum o integriranom upravljanju granicama koji je dogovoren u Briselu između kosovskih i srpskih vlasti. Blokade puteva su u kraćim periodima periodično dovodile do odlaganja saobraćaja.

Putovanje van Kosova: Kosovski Srbi na severu tvrdili su da je Vlada ograničila njihovu slobodu kretanja tokom godine kada je Vlada počela da primenjuje uslov o registarskim tablicama oko kojeg se saglasilo prethodne godine u tehničkom dijalogu između Vlada Kosova i Srbije. Vlada je omogućila rešenje van svog pravnog okvira da kosovski Srbi dobiju vozačke dozvole i registarske tablice i produžila je rok nekoliko puta pre nego što je počela da primenjuje propise.

Interno raseljena lica (IRS)

Po podacima UNHCR-a, u decembru je u zemlji bilo 17,738 evidentiranih raseljenih lica iz perioda sukoba 1998-1999. i potonjeg nasilja uključujući 9,615 kosovskih Srba, 7,236 kosovskih Albanaca, 380 kosovskih Roma, 242 kosovskih Aškalija, 231 kosovskih Egipćana, osmoro kosovskih Bošnjaka, 15 kosovskih Goranaca i 11 iz ostalih etničkih grupa. Bilo je 372 porodica sa ukupno 977 lica koje su ostale u zemlji u 38 kolektivnih skloništa. Značajan broj pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je ostalo neregistrovan i nepopisan po rečima Internog centra za praćenje raseljenosti. Mnogi neregistrovani raseljeni Romi, Aškalije i Egipćani su živeli u neformalnim naseljima bez električne energije i ostalih osnovnih usluga.

Otprilike 200,000 lica raseljenih sa Kosova je ostalo u Srbiji. Otprilike 1,100 lica se svake godine vraćalo u zemlju i bila im je potrebna značajna podrška da bi ispunili svoje potrebe. Romi su se susretali sa posebno velikim stepenom diskriminacije na Kosovu.

Tokom godine Ministarstvo za zajednice i povratak je odvojilo budžet u iznosu od 6.5 miliona evra (\$8.6 miliona) za povratak i pomoć porodicama. Međunarodni donatori su takođe pružili neposredno implementacionim partnerima pomoć za projekte u oblasti povratka u koordinaciji sa Ministarstvom za zajednice i povratak. Vlasti su utrošile fondove na obnovu kuća, pravnu pomoć, hranu i drugu vrstu potrepština, programe stvaranja prihoda i na osnovnu podršku u infrastrukturi kao što su recimo putne mreže i sisteme vodosnabdevanja. Nedostatak stambenog smeštaja i loši ekonomski uslovi ostali su glavna prepreka za povratak. Mnoge porodice su oklevale da se vrate zbog bezbednosnih zabrinutosti, slabih lokalnih usluga i poteškoća u pogledu ponovnog ulaska u posed svoje imovine ili obnove svoje imovine. Međutim, druge potrebe su uključivale neodgovarajuće školovanje na srpskom jeziku i neodgovarajuće zdravstvene usluge.

Zaštita izbeglica

Traženje azila: Zakon propisuje davanje azila ili izbegličkog statusa i Vlada je uspostavila sistem za pružanje pomoći izbeglicama. UNHCR je tokom godine pružio pomoć Odeljenju za državljanstvo, azil i migracije u izgradnji kapaciteta da rešava zahteve i pružio je programe ospozobljavanja pravosuđu u oblasti međunarodne zaštite izbeglica.

UNHCR je do decembra evidentirao 4,327 lica koja su repatriirana u zemlju uglavnom iz zemalja zapadne Evrope. U ovom broju vraćenih lica bilo je 799 pripadnika manjinskih zajednica koji su bili prinudno vraćeni na Kosovo; 65 Goranaca, 44 Bošnjaka, 41 kosovskih Srba, 462 Roma, 163 Aškalija, 10 Turaka, troje Egipćana i 11 Albanaca koji su smešteni u oblastima zemlje gde su bili u brojčanoj manjini.

Održiva rešenja: Ministarstvo unutrašnjih poslova je u martu svečano otvorilo novi centar za azilante u Prishtine/Prištini. Novi centar koji je izgrađen pomoću EU fondova imao je kapacitet da

udomi 50 lica. Po rečima UNHCR-a, tokom godine je bilo 45 lica koja su tražila azil i koja su se prijavila za međunarodnu zaštitu u zemlji. Odeljenje za državljanstvo, azil i migraciona pitanja i centar za azilante je udomio sva lica koja su tražila azil. Pri kraju godine, devetoro azilanata je ostalo u zemlji. Nijedan azilant nije dobio priznati status izbeglice pošto je Vlada preuzeila odgovornost za određivanje statusa izbeglica 2008.

Lica bez državljanstva

Zvanični podaci o licima bez državljanstva nisu bili dostupni. Međutim, UNHCR je tokom godine pružio pomoć 2,499 licima da dobiju ličnu dokumentaciju i reše pitanja građanskog stanja kako bi se sprečio i smanjio status nerešenog državljanstva. Većina lica kojima je pružena pomoć su bili iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koje žive na Kosovu. Deca dobijaju državljanstvo na osnovu svojih roditelja ili rođenjem u zemlji.

Tokom godine, Vlada je usvojila 9 procedura za sprovođenje delova Zakona o civilnom statusu. Administrativno uputstvo o naknadnoj registraciji uključuje kriterijume za naknadnu registraciju lica koja nisu mogla da ponude nikakve dokaze (otisci prstiju za lica starija od 16 godina, fotografija, potpis i izjava dva svedoka). Kada se ispostavilo da je naknadna registracija predstavljala veliki problem za podnosioce zahteva koji se nalaze u veoma nepovoljnem položaju, Ministarstvo unutrašnjih poslova je oslobodilo plaćanja administrativnih taksi u trajanju od godinu dana pripadnike zajednica koji se nalaze u veoma teškoj materijalnoj situaciji.

Tokom godine, Vlada je izmenila i dopunila nacionalni pravni okvir u pogledu statusa bez državljanstva kako bi pružila dodatni smer delovanja za naturalizaciju. Posebno, novi zakon proširuje *jus soli* načelo, koje je prethodno ograničavalo državljanstvo na pronađenu decu, kako bi se omogućilo da državljanstvo steknu deca koja su rođena u zemlji, a čiji roditelji nemaju državljanstvo.

Deo 3. Poštovanje političkih prava: Pravo građana da promene svoju Vladu

Ustav i zakon propisuju da građani imaju pravo da promenu svoju Vladu na miran način i građani imaju to pravo preko periodičnih, slobodnih i poštenih izbora na osnovu univerzalnog prava glasanja.

Srpska vlada je nastavila da vodi ilegalne paralelne vladine strukture u enklavama sa kosovskim Srbima.

Izbori i politička participacija

Skorašnji izbori: U decembru 2010. i januaru 2011, zemlja je održala izbore za Skupštinu koji su bili propraćeni neregularnostima, izbornim manipulacijama i tehničkim neuspesima. Domaći i međunarodni posmatrači su naveli da su izbori ispunili mnoge međunarodne standarde, ali su istakli ozbiljne neregularnosti i izborne manipulacije u nekim oblastima, uključujući povrede izbornih procedura, falsifikovanje potpisa u biračkim spisima i neregularnosti u prebrojavanju glasova. Takođe su prijavili incidente porodičnog glasanja širom zemlje (muškarci koji su glave domaćinstava koji su glasali umesto članova domaćinstava koje su žene). Posmatrači su takođe naveli slučajeve pritisaka i zastrašivanja domaćih posmatrača.

Skupština je u februaru 2011. nakon konstitutivne sednice usvojila novi koalicioni sporazum na čijem čelu je bio premijer Hašim Tači iz Demokratske partije Kosova, a za predsednika Kosova je bio izabran Bedžet Pacoli.

Sud je našao da je skupštinski izbor predsednika Pacolija prekršio Ustav jer nije bilo propisanog kvoruma da se glasa i samo jedan kandidat je osporio izbor. Sud je poništio glasanje Skupštine i odmah prekinuo mandat Pacolija. Politički lideri su se nakon toga složili oko zajedničkog kandidata i u aprilu 2011. skupština je izabrала Atifete Jahjagu za predsednicu Kosova. Partije su zasnivale svoj politički sporazum iz 2011. na osnovu ustavnih reformi koje bi trebalo da omoguće da građani direktno biraju buduće predsednike kao i u pogledu značajnih izbornih reformi.

Ustavni sud je 6. jula doneo odluku da se politički sporazum iz aprila 2011. koji je doveo do izbora Atifete Jahjage kao predsednice, ne može koristiti da se primora njena ostavka pre isteka punog mandata. Radne grupe za reforme su se sastajale tokom godine i proces reforme se nastavio do kraja godine.

Političke partije: Političke partije deluju bez ograničavanja ili bez spoljašnjeg uplitanja, ali delimična povezanost je igrala važnu ulogu u pristupu vladinim službama i društvenim i poslovnim mogućnostima. Lojalnost određenim klanovima je takođe imala važnu, iako nezvaničnu ulogu u političkim organizacijama.

Učešće žena i manjina: Izborni zakon propisuje kvotu od 30 odsto za žene parlamentarce. U Skupštini sa 120 poslaničkih mesta bilo je četrdeset žena parlamentaraca. Nijedna žena nije bila izebrana kao predsednica opštine.

U poslaničkim klupama u Skupštini ima 25 poslanika iz manjinskih zajednica od kojih su 13 kosovski Srbi i 12 iz ostalih manjinskih grupa uključujući Turke, Bošnjake, Gorance, Rome, Aškalije i Egipćane. Ustav garantuje 10 poslaničkim mesta za kosovske Srbe i 10 za ostale poslanike iz ostalih manjinskih zajednica.

Deo 4. Korupcija i netransparentnost u Vladi

Zakon propisuje krivične sankcije za korupciju zvaničnika, međutim Vlada nije sprovela zakon efikasno i zvaničnici su navodno bili uključeni u prakse korupcije. Bilo je izveštaja tokom godine o korupciji Vlade.

Međunarodne organizacije i NVO su nastavile da izveštavaju o tome da je korupcija ozbiljan problem. Nedostatak efikasnog sudstva i opšta slabost u vladavini prava doprineli su korupciji u Vladi. Takođe je postojala široko rasprostranjena percepcija javnosti o stalnoj korupciji u Vladi.

Mnogobrojne vlade, grupe građanskog društva i međunarodne organizacije aktivno su promovisale i sprovodile programe o borbi protiv korupcije. Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) je finansirao lokalno razrađenu i pripremljenu veb platformu "www.kallxo.com," koja je omogućila prijavljivanje i mapiranje žalbi na korupciju širom zemlje putem interneta, društvenih medija i SMS-a. U svojih prvih četiri meseca rada, građani su koristili platformu kako bi prijavili više od 300 navodnih slučajeva korupcije. Kosovski demokratski institut je 20. septembra pustio u rad telefonsku liniju za borbu protiv korupcije.

Tužilaštvo je 16. novembra podiglo optužnicu protiv poslanika PDK-a Fatmira Ljimaja i šestoro ostalih osumnjičenih za manipulacije u postupcima javnih tendera, davanje i primanje mita i opstruisanje dokaza za ličnu i/ ili materijalnu korist u pogledu tri tendera u Ministarstvu transporta i telekomunikacija. Naneta šteta je navodno iznosila otprilike 2 miliona evra (\$2.6 miliona). Tužioci su 11. septembra ispitali Ljimaja o procenjenih 800,000 evra (\$1.06 miliona) koji su plaćeni advokatu odbrane Ljimaja tokom suđenja za ratne zločine , što je navodilo na mogućnost da je Ljimaj dobio taj novac putem aktivnosti pranja novca.

Vlasti su u maju uhapsili 10 Izraelaca, uključujući Moshe Harel, nakon što je tužilac EULEX-a Jonathan Ratel rekao Moshe Harel "i nekolicini ostalih osumnjičenih" da su ranije bili uhapšeni u Izraelu " u vezi sa tamošnjom istragom." Tužilac EULEX-a je rekao "da tesno sarađuje sa izraelskim vlastima" u pogledu međunarodnog obaveštenja za hapšenje koje je izdao Interpol za Moshe Harel na zahtev Specijalnog tužilaštva Kosova. Službenik za štampu EULEX-a Bardha Azari je naveo sumnju o umešanosti u međunarodnom krugu za trgovinu organima u vezi sa Medicus klinikom koja je prestala da postoji, a na čijem čelu je do 2008. godine bio državljanin Turske Yusuf Sonmez koji je i dalje u bekstvu. Petoro građana koji su optuženi u istoj istrazi su ostali i dalje optuženi 2008. za trgovinu ljudskim organima, organizovani kriminal, nezakonite medicinske aktivnosti i zloupotrebu službenog ovlašćenja. Njihovo suđenje koje je počelo 2011. u Okružnom sudu u Prishtine/Prištini se nastavilo do kraja godine. Svo sedmoro optuženih lica u slučaju, uključujući bivšeg funkcionera Ministarstva zdravlja Illira Rrecaya, izjasnilo se da nisu krivi.

Predmet Medicusa je odvojen i nije se odnosio na navode koji su bili uključeni u *Izveštaju Saveta Evrope iz 2010. o nečovečnom postupanju prema ljudima i ilegalnoj trgovini ljudskim organima na Kosovu* koji je Specijalna istražna operativna grupa EULEX-a nastavila da istražuje do kraja godine.

Korupcija i uticaj Vlade je ostao problem u bezbednosnim snagama.

Okružni sud u Prishtine/Prištini je 12. maja oslobođio optužbi direktora Službe carina Naima Huruglijcu i pravnog savetnika Službe carina Ljuljzima Rafuna za zloupotrebu službenih položaja u navodnom planu da se utaji od Vlade prihod od poreza na cigarete.

Policija je 3. aprila uhapsila Nazmiju Mustafiju, šefa operativne radne grupe za borbu protiv korupcije, Reshad Zherka, Xhelal Zherka, i Mirela Ndoci za krivična dela u vezi sa korupcijom. Tužiocu su optužili Mustafiju za uzimanje mita u zamenu za odbacivanje optužbi za korupciju protiv drugih lica. Sudija je 20. septembra potvrdio optužbe specijalnog tužioca. Vlasti su optužile Mustafiju za zloupotrebu službenog položaja i neovlašćeno posedovanje oružja. Optužbe protiv ostalih lica uključivale su trgovinu uticajem, podsticanje ili pomaganje u zloupotrebi službenog položaja ili ovlašćenja, uzimanje službene dokumentacije i obmanjivanje kupaca.

Vlasti su 12. septembra uhapsile visokog funkcionera LDK-a Samija Hamitija i dvoje biznismena, Agima Ademija i Muharema Ramaja na osnovu sumnje za korupciju i iznudivanje. Tužiocu su sumnjali da su ovo troje lica učestvovali u zaveri da nezakonito izmene uredbe o urbanističkom zoniranju u Prishtine/Prištini.

Agencija za borbu protiv korupcije i Kancelarija glavnog revizora (KGR) su dve glavne agencije odgovorne za borbu protiv korupcije u Vladi. Agencija za borbu protiv korupcije je do decembra primila 150 prijava o korupciji pored dodatnih 80 slučajeva koji su preostali iz 2011. godine; 40 slučajeva je prosledeno tužilaštvu, 10 je predato Kosovskoj policiji, otprilike 100 je zaključeno zbog nedostatka dokaza, a preostalih 80 je i dalje ostalo pod istragom.

Kancelarija glavnog revizora je preispitala fiskalno upravljanje i odgovornost u centralnoj Vladi, opštinskim vlastima i javnim preduzećima. Tokom godine, KGR je vršio reviziju većinu ministerstava, kabineta predsednika i Skupštine.

Zakon propisuje javni pristup vladinim informacijama kao i kazne za institucije i zvaničnike koji ne daju pristup informacijama u skladu sa zakonom.

Deo 5. Vladin stav u pogledu međunarodne i nevladine istrage o navodnim povredama ljudskih prava

Veliki broj domaćih i međunarodnih grupa u oblasti ljudskih prava generalno rade bez vladinog ograničenja, istražujući i objavljivajući svoje nalaze o slučajevim u oblasti ljudskih prava. Vlada je povremeno sarađivala i reagovala na njihove stavove. Vlada se s vremenom na vreme susretala sa posmatračima iz NVO, odgovorila na njihove zahteve ili preduzela radnje kao reagovanje na njihove izveštaje ili preporuke.

Vladina tela u oblasti ljudskih prava: Kancelarija ombudsmana ima mandat da istraži navodne povrede ljudskih prava i zloupotrebu vladinih ovlašćenja. Posmatrači u oblasti ljudskih prava su smatrali da kancelarija nije efikasna, ali da je aktivnija u poređenju sa prethodnim godinama. Ombudsman je redovno sprovodio terenske aktivnosti u svim opštinama u zemlji i objavio je pismene primedbe. *Studija izvodljivosti za Kosovo iz 2012.* Evropske komisije preporučila je Vladi da osnaži kapacitete institucija i njihovu nezavisnost obezbeđujući im da imaju odgovarajuće resurse i da zaposleni u tim institucijama imaju isti status koji se odnosi na plate državnih službenika. Vlada je u decembru usvojila budžet koji je uključio potpun iznos finansiranja koji je zatražila Institucija ombudsmana.

Deo 6. Diskriminacija, društveno zlostavljanje i trgovina ljudima

Zakon specifično zabranjuje diskriminaciju na osnovu rasne, rodne, etničke pripadnosti, invalidnosti, društvenog statusa ili jezika. Vlada nije efikasno sprovedla ove zabrane.

Žene

Obljuba i nasilje u porodici: Zakon kriminalizuje obljubu, ali konkretno ne govori o obljubi supružnika. U skladu sa Krivičnim zakonom, za obljubu je zaprećena kazna zatvora u trajanju od 2 do 10 godina; Za obljubu maloletnog lica (seksualni odnos sa detetom mlađim od 16 godina) zaprećena je kazna zatvora u trajanju od 5 do 20 godina. Za obljubu sa smrtnim ishodom zaprećena je kazna zatvora u trajanju od 10 do 40 godina. Posmatrači su smatrali da se obljuba ne prijavljuje u velikoj meri zbog sramote koja se pridodaje žrtvama i njihovim porodicama.

Porodično nasilje nad ženama, uključujući nasilje nad supružnicima i dalje je bio uporan i ozbiljan problem. Zakon zabranjuje nasilje u porodici, a zaprećene su kazne zatvora u trajanju od 6 meseci do 5 godina. Zakon tretira porodično nasilje kao građansku stvar sve dok žrtva ne pretrpi telesne povrede. Nepoštovanje presude građanskog suda u pogledu porodičnog nasilja predstavlja krivično delo i delo koje se krivično goni. Policija je reagovala odgovarajuće na optužbe obljube i nasilja u porodici.

Kada žrtve podnesu tužbu, jedinice policije za nasilje u porodici sprovode istragu i prosleđuju slučaj

tužiocima. Specijalno tužilaštvo je doprinelo smanjenju stope krivičnog gonjenja, porodičnoj lojalnosti i broju nerešenih predmeta kako u građanskim tako i u krivičnim sudovima. Kazne su iznosile od sudskih opomena pa sve do zatvorskih kazni. Tradicionalni društveni stavovi prema ženama u društvu u kojem dominiraju muškarci doprineli su visokom stepenu zlostavljanja u porodicama i malom broju prijavljivanja tih slučajeva. Mreža žena Kosova je u septembru izvestila da su mnoge, ako ne i većina žena, bile finansijski zavisne od svojih nasilnika.

Vlada je preduzela mere da poboljša svoju evidenciju o porodičnom nasilju i počela je sa usvajanjem Akcionog plana za porodično nasilje za period 2011-14, koji je usvojila 2011. Agencija za rodnu ravnopravnost je bila odgovorna za sprovodenje promena u politici u borbi protiv porodičnog nasilja, imenujući nacionalnog koordinatora i pružajući redovne izveštaje Vladi. Vladine agencije su učestvovale u velikom broju kampanja da se smanji porodično nasilje i seksualno nasilje uključujući okupljanje održano 8. marta koje je istaklo u prvi plan činjenicu da žene koje su bile seksualno zlostavljane tokom kosovskog rata i dalje bivaju izložene diskriminaciji nakon priznavanja takvih zlostavljanja.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je odredilo jednu jedinicu koja se isključivo bavila pitanjima nasilja u porodici. Ministarstvo je obezbedilo neku finansijsku pomoć nevladinim organizacijama koje upravljaju sigurnim kućama i koje pružaju utočište žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima. Ministarstvo je takođe obezbedilo socijalne usluge putem centara za socijalnu zaštitu. Nekoliko domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija je nastavilo sa svojim aktivnostima u pružanju pomoći ženama koje su bile ograničene tradicijom čutanja u pogledu porodičnog nasilja, seksualnog zlostavljanja i obljube.

Policijska škola je organizovala specijalne kurseve u oblasti nasilja u porodici i obljube.

Seksualno uzneniranje: Ne postoji specifičan zakon koji se bavi rešavanjem problema seksualnog uzneniranja što je bio uobičajeni problem. Organizacije za zaštitu prava žena istakle su da se seksualno uzneniranje obično javlja na radnom mestu, ali da se ne prijavljuje zbog straha od fizičke osvete ili od otpuštanja sa radnog mesta. Javna svest o seksualnom uzneniranju ostaje niska i policija je preispitala nekoliko prijavljenih slučajeva.

Reproaktivna prava: Parovi i pojedinci imaju prava da slobodno i odgovorno odlučuju o broju, vremenskom razmaku i trenutku za donošenje na svet svoje dece i imaju informacije i načine da slobodno to čine bez ikakve diskriminacije, prinude ili nasilja. Zakon štiti reproaktivna prava pojedinaca i parova uključujući pravo na informacije i pristup reproduktivnim uslugama. U praksi, Vlada je generalno poštovala reproduktivan prava. Fond UN-a za stanovništvo je izvestio da je pristup informacijama u pogledu reproduktivnog zdravlja i lečenja opšte rasprostranjen i pravičan, ali siromašne, marginalizovane i nepismene zajednice često imaju ograničen pristup

informacijama. Ustanove javnog zdravlja pružale su ograničeno lečenje za seksualno prenosive infektivne bolesti.

Diskriminacija: Žene imaju ista zakonska prava kao muškarci, ali tradicionalno imaju niži status u okviru porodice što je uticalo na ophodenje prema njima u pravnom sistemu. Agencija za rodnu ravnopravnost pri Kabinetu premijera ima mandat da sproveđe i prati Zakon o rodnoj ravnopravnosti.

Relativno nekoliko žena je dobilo pozicije na visokom položaju u poslovnim subjektim, policiji ili Vladi. Žene su činile manje od 30 odsto zaposlenih u Vladi. U skladu sa Agencijom za privredni registar, žene su bile vlasnice manje od 5 odsto registrovanih privrednih subjekata.

Iako zakon ne pravi rodnu razliku u pogledu prava na nasledstvo imovine, porodična imovina se po običaju prenosi samo na muškarce. U retkim slučajevima, udovice kosovske Albanke, posebno u ruralnim oblastima izložene su riziku da izgube starateljstvo nad svojom decom zbog običaja koji nalaže da se deca i imovina predaju porodici preminulog oca dok se udovica vraća u svoju porodicu po rođenju.

Deca

Prijava rođenja: Deca stiči državljanstvo po osnovu svojih roditelja ili samim rođenjem u zemlji. Na osnovu studije koju je sproveo UNICEF 2008. godine, 14 odsto dece iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana koji žive u oblastima sa većinskim albanskim stanovništvom nisu bila registrovana ili prijavljena po svom rođenju. U oblastima sa većinskim srpskim stanovništvom, 5 odsto ove dece nije bilo propisno registrovano. Neprijavljanje generalno nije uticalo na mogućnost deteta da upiše osnovnu školu ili dobije zdravstvenu negu, ali po navodima UNICEF-a može da ima negativan uticaj na pristup socijalnoj zaštiti.

Zlostavljanje dece: Stepen zlostavljanja dece u zemlji je nepoznat, ali UNICEF veruje da se to značajno ne prijavljuje zbog nepostojanja javne svesti i službi koje bi bile na raspolaganju žrtvama kao i zbog ograničenog kapaciteta vlasti da utvrdi, prijavi i uputi slučajeve zlostavljanja.

Dečji brakovi: Zakon dozvoljava da lica mogu da se venčaju legalno sa navršenih 16 godina. Bilo je anegdotskih dokaza dečijih brakova posebno u zajednicama Roma, Aškalija, Egipćana i kosovskih Albanaca. Vlada i nevladine organizacije nisu prikupili statističke podatke o dečjim brakovima.

Seksualna eksploracija dece: Obljuba maloletnog lica je krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju od pet do 20 godina u zavisnosti od okolnosti i starosne dobi žrtve. Zakon

zabranjuje posedovanje, proizvodnju i distribuciju dečje pornografije. Licima koja proizvode, koriste ili uključuju dete u pravljenju ili proizvodnji pornografije je zaprečena kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godine. Distribucija, promovisanje, prenos, nuđenje ili pokazivanje dečje pornografije se kažnjava kaznom zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Posedovanje ili nabavljanje dečje pornografije se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do tri godine.

Međunarodne otmice dece: Zemlja nije strana potpisnica Haške konvencije iz 1980. godine o građanskim aspektima međunarodne otmice dece.

Anti-semitizam

U zemlji je živilo nešto manje od 100 Jevreja.

Nije bilo hapšenja ili daljih dešavanja povodom oskrnavljivanja otprilike 80 nadgrobnih spomenika u novembru 2011. na Jevrejskom groblju u Prishtine/Prištini.

Trgovina ljudima

Vidite Izveštaj Državnog sekretarijata o *Trgovini ljudima* koji je dostupan na www.state.gov/j/tip.

Lica sa invaliditetom

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju prema licima sa fizičkim, intelektualnim ili mentalnim invaliditetom u zaposljavanju, obrazovanju, prevozu, pristupu zdravstvenoj nezi i u pružanju ostalih usluga. Zakon propisuje da Vlada obezbedi zaštitu i usluge svim građanima jednako, ali lica sa invaliditetom trpe značajnu diskriminaciju u praksi. Vlada nije efikasno sprovela zakone i programe kako bi pružila licima sa invaliditetom pristup zgradama, informacijama ili komunikacijama. Sama kancelarija ombudsmana nije imala pristup za lica sa invaliditetom. Ministarstvo rada i socijalne zaštite je vladina agencija koja je odgovorna za zaštitu prava lica sa invaliditetom.

Kosovo Mental Disability Rights International (K-MDRI) je došao do saznanja da Vlada nije sprovodila svoj Nacionalni akcioni plan za lica sa invaliditetom i istakla je neuspehe Ministarstva rada da obezbedi mogućnosti za integraciju lica sa invaliditetom u društvo.

Po navodima HandiKosa, lokalnog NVO za prava lica sa invaliditetom, vlasti nisu na odgovarajući

način sprovele zakone i vladine akcione planove koji se odnose na lica sa invaliditetom. Kao rezultat toga, deca sa invaliditetom veoma često nemaju pristup obrazovnim mogućnostima, stručnim procenama ili zdravstvenim ili socijalnim uslugama.

Zakon propisuje zaštitu dece sa invaliditetom. Po navodima Ministarstva obrazovanja, sedam specijalnih rezidentnih škola nude obrazovanje deci sa invaliditetom, a 77 učionica sa posebnim potrebama su bile u regularnim školama. Ministarstvo je prijavilo da je do kraja godine 1,179 učenika imalo posebno obrazovanje. Po navodima UNDP-a, deca sa invaliditetom su se suočila sa velikim brojem prepreka u pristupu glavnim obrazovnim prostorijama, uključujući nedostatak prevoza do i od obrazovnih prostorija, posebno osposobljavanje za nastavnike i odgovarajućih infrastrukturi. Kao rezultat, samo 10 odsto dece sa invaliditetom je bilo u glavnim školama. Ministarstvo rada nije imalo finansija niti osoblje potrebno da se sprovedu zakoni i da pruži podršku deci sa invaliditetom.

Nijedan nacionalni zakon ne uređuje postupak prijema lica u psihijatrijske ustanove ili ustanove socijalne zaštite ili štiti njihova prava u ustanovama, a ustanove mentalnog zdravlja su bile daleko ispod standarda. Ministarstva rada i zdravlja su imali posebne mandate u pogledu lečenja lica sa mentalnim zdravstvenim problemima. K-MDRI i KRCT su izjavili da je policija pritvarala lica sa mentalnim invaliditetom bez pravne osnove u izolovanim uslovima. Svetska zdravstvena organizacija je procenila da u zemlji ima 14,000 lica sa mentalnim invaliditetom. K-MDRI je izvestio da ima otprilike 50,000 lica sa mentalnim invaliditetom koji su živeli izolovanim i stigmatizovanim životima izvan ustanova.

Glavna ustanova za lica sa mentalnim invaliditetom je Specijalna ustanova u Shtime/Štimlju (SSI), kompleks sa dve rezidentne zgrade za lečenje. Jedna zgrada se usredsređuje na odrasle štićenike sa razvojnim ili intelektualnim smetnjama i lečila je 56 štićenika. Druga zgrada je specijalizovana za lečenje odraslih sa psihijatrijskim problemima kojim je upravljalo Ministarstvo zdravlja u kojoj je boravilo 58 štićenika od kojih je većina tamo živila od 1999. Vlada je takođe podržala nekoliko rezidentnih "domova u zajednici" za lica ometena u razvoju. Sve osim jedne su bile posvećene odraslim štićenicima sa invaliditetom.

K-MDRI je istakao da specijalna ustanova nema dovoljno osposobljenog osoblja i da nema rehabilitacione programe za pacijente i lica koja borave тамо. Po navodim KRCT, uslovi u specijalnoj ustanovi se nisu poboljšali tokom godine i bilo je samo nekoliko protokola za intervenciju prema pacijentima koji su pokazali agresivno ponašanje prema drugima ili koji su mogli da povrede sebe same. Osoblje Specijalne ustanove u Štimlju nije vodilo evidenciju sa podacima o pacijentima sa potencijalnim štetnim ponašanjima ili vrstama ili periodu lečenja. Posmatrači su primetili da su uslovi u prostorijama prljavi i prenatrpani, toaleti nefunkcionalni i da su neki pacijenti spavali u malim sobama bez pokrivača i čebadi.

KRCT je istakao da Psihijatrijsko odeljenje kosovskog kazneno- popravnog zavoda nije moglo na odgovarajući način da leči ili primi zatvorenike sa duševnim ili mentalnim problemima. Klinika je imala krevete za sedmoro pacijenata, ali nije imala prostor dodeljen za prijem ili lečenje žena. Vlasti su zadržale žene koje su imale psihiatrijski poremećaj u Univerzitetskoj bolnici u Prishtine/Prištini. Izveštaji pokazuju da su službenici vezivali žene tokom boravka za njihove krevete.

Ministarstvo zdravlja je vodilo osam domskih zajednica za integraciju širom zemlje pružajući bolničku negu za 75 lica sa mentalnim invaliditetom. Ministarstvo rada je vodilo dodatnih 10 domskih zajednica sa otprilike od 10 do 15 lica koja su boravila u svakom objektu. K-MDRI je izjavio da iako su ovi domovi bili namenjeni da budu prelaznog karaktera, većina lica koja boravi u njima provela je mnoge godine tamo sa malo mogućnosti za integraciju u zajednici.

Nacionalne/ rasne/ etničke manjine

Bezbednosna situacija na severu je i dalje ostala nepredvidljiva i vlasti su prijavile incidente koji su uključivali eksplozije, paljenje automobila i pucnjavu iz vatrenog oružja. EULEX i KFOR su neprekidno intervenisali da spreče sukobe između kosovskih Srba i kosovskih Albanaca. Srpski 'tvrdolinijaši' su u junu napali osoblje KFOR-a i pucali su i ranili dvoje nemačkih vojnika tokom operacije uklanjanja barikada u mestu Rudare.

Otprilike 100 kosovskih Srba je 20. novembra protestovalo zbog obnove kuća za kosovske Albance u mestu Kroj i Vitakut/Brđani, gde su svedoci tvrdili da su protestanti koristili vatreno oružje i da je neidentifikovano lice bacilo eksplozivnu napravu na kosovske Albance koji su bili okupljeni u blizini. Četiri dana ranije, nepoznata lica su podmetnula požar na gradevinskom materijalu prikupljenom za obnovu kuća. Policija nije našla osumnjičena lica i nije prijavila nikakve povrede.

Vlada je u julu otvorila Administrativnu kancelariju u severnoj Mitrovice/Mitrovici da ponudi javne usluge u ime opštine (MNAO) severna Mitrovice/Mitrovica koja je tek trebalo da se oformi. Srpski 'tvrdolinijaši' su odbacili kancelariju kao još jedan pokušaj vlasti da jednostrano nametne svoju vlast na severu. MNAO je primila na stotine zahteva kosovskih Srba na severu koji su pokazali spremnost da sarađuje sa vladinim institucijama.

Maskirani napadač je 7. decembra pucao na četvoro službenika MNAO, povredivši jednog od njih dok su napuštali lokalni kafić. Izvršilac je do kraja godine ostao na slobodi. Tokom godine je još u tri navrata podmetnut požar na vozilima MNAO ili vozilima koja pripadaju službenicima ove kancelarije. U decembru je došlo do dve eksplozije blizu projekata koje je podržao MNAO. Policija nije identifikovala osumnjičena lica u nijednom od ovih incidenata.

Vlada je započela reformu svoje Komisije za jezike koja je imala malo ovlašćenja da prati sprovođenje nacionalne jezičke politike. U skladu sa reformom, Vlada je imenovala stalnog poverenika za jezike da prati i sankcioniše vladine institucije. Vlada je takođe preduzela mere u pogledu nekoliko ostalih inicijativa u oblasti praktične politike uključujući održavanje kurseva iz jezika za državne službenike kako bi uvećala broj državnih službenika koji govore dva jezika. Vlada je takođe naimenovala novog poverenika za jezike u decembru 2012. kao deo svojih nastojanja da unapredi sprovođenje jezičke politike.

Etničke manjine koje su uključivale Srbe, Rome, Aškalije, Egipćane, Turke, Bošnjake, Gorance, Hrvate i Crnogorce su se susretale sa različitim nivoima institucionalne i društvene diskriminacije u oblastima kao što su zaposlenje, obrazovanje, upotreba jezika, sloboda kretanja, pravo interno raseljenih lica na povratak i ostalih osnovnih prava. Pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana su bili izloženi stalnoj društvenoj i ekonomskoj diskriminaciji i često im je nedostajao pristup osnovnoj higijeni, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju i u velikoj meri su za svoje osnovne životne potrebe zavisili od humanitarne pomoći.

Izveštaji o nasilju i ostalim krivičnim delima usmerenim prema manjinama i njihovoj imovini su se nastavili.

Vladini zvaničnici i međunarodne organizacije su brzo osudile ubistvo povratničkog srpskog para 6. jula koji je usmrćen iz vatrengog oružja u svom domu u Talinovcu. Policija je u avgustu pritvorila dvoje osumnjičenih lica radi ispitivanja u vezi sa pucnjavom, ali nije uhapsila nijedno lice. Policija je dodelila istragu Jedinici za teška krivična dela čija nastojanja na rasvetljavanju ovog slučaja su se nastavila i krajem godine.

U Mitrovice/Mitrovici su 13. juna dvoje muškaraca napali oca Mitrofana, jeromonaha Srpske pravoslavne crkve koji je nosio monašku odoru. Monah je primljen na lečenje zbog povreda na glavi i rukama. Policija nije bila u mogućnosti da utvrди identitet osumnjičenih lica.

Srpski povratnici u Kline/Klini su doživeli višestruke epizode zastrašivanja. Dve srpske kuće su zapaljene 22. maja pri čemu je jedna kuća uništena. Pre ovih požara, povratničke porodice u osam sela je primilo pismene pretnje radikalne jedinice koja sebe naziva "Albanska nacionalna armija" u kojima se navodi da porodice napuste zemlju. Policija je otvorila istragu, ali nije bilo nikakvih hapšenja do kraja godine.

U avgustu je još jedan povratnički dom u Kline/Klini pretrpeo dva požara u dva dana. Lokalna policija je navela da je do požara došlo zbog obližnjih električnih instalacija.

Tokom godine došlo je do sukobljavanja između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba sa ozbiljnijim incidentima koji su se desili 28. juna na srpski praznik Vidovdan. Kosovska policija je naredila sa se autobus sa srpskim putnicima vrati u Srbiju nakon što su putnici bacali kamenje i verbalno vredali granične službenike. Na graničnom izlazu, posetioci su na policiju bacali Molotovljeve koktele, palice, pive i kamenje povredivši 35 službenika od kojih su dvoje bili ozbiljno povređeni. Posetioci su takođe pretrpeli povrede, ali tačan broj nije poznat. U zasebnom incidentu istog dana, kosovski Albanci su napali tri autobusa koja su prevozila mlade kosovske Srbе u Gračanicu nakon vidovdanskih aktivnosti organizovanih blizu Prishtine/Prištine. U ovom incidentu u kojem su kosovski Albanci bacali kamenje i Molotovljeve koktele na autobuse bilo je povređeno otprilike 16 dece. Policija nije uhapsila nikoga u nijednom od ovih incidenata. PIK je sproveo istragu i zaključio je da nijedan policijski službenik nije počinio krivično delo, a tužilac koji je preispitao slučaj se složio sa time.

Sud je u julu osudio Naifa Visoćija na kaznu zatvora u trajanju od 16 godina nakon što se izjasnio krivim za ubistvo kosovskog Srbina u oktobru 2011. i za ranjavanje još dvoje u opštini Istog/Istok.

Zapošljavanje manjina u javnim institucijama je ostalo ograničeno i generalno se odnosilo na manje nivoe u vlasti. Vlada nije imala efikasan mehanizam za praćenje stepena zapošljavanja manjina u javnim institucijama.

Zakon propisuje jednake uslove za školsku decu bez obzira na njihov maternji jezik i propisuje pravo školovanja na maternjem jeziku u javnom obrazovanju za učenike iz manjinskih zajednica sve do završetka srednje škole. Međutim, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije i međunarodne organizacije su istakle da je stopa upisa u školama bila najmanja iz nesrpskih manjinskih zajednica (Aškalija, Egipćana, Roma, Goranaca, Turaka i ostalih), a Izveštaj o ostvarenom napretku Evropske komisije za 2011. je istakao malo poboljšanja u pristupu obrazovanju za manjinske zajednice. *Izveštaj UNDP-a o humanom razvoju na Kosovu za 2010.* je zaključio da skoro sva deca iz zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba pohađaju osnovnu školu, dok s druge strane samo 77 odsto dece iz ostalih etničkih zajednica pohađa osnovnu školu. Deca iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana su pohađala mešovite škole sa srpskom i albanskim decom i kako je istaknuto susretala su se sa diskriminacijom i vršnjačkim uzneviranjem u nekim oblastima sa većinskim albanskim stanovništvom. Siromaštvo je stavilo mnogo romsku decu u veoma težak položaj i uzrokovalo je da mnoga deca napuste školu u ranoj dobi kako bi mogli da daju svoj doprinos u ostvarivanju porodičnog prihoda.

Društveno zlostavljanje, diskriminacija i dela nasilja na osnovu seksualne orientacije i rodnog identiteta

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

Nije bilo zvanične diskriminacije u zapošljavanju, stambenim pitanjima, nerešenom građanskom stanju, pristupu obrazovanju ili zdravstvenoj nezi, ali društveni pritisak je ubedio većinu lica koja pripada LGBT zajednici da sakrije svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Međutim, nevladine organizacije su izveštavale o tome da je bilo diskriminacije koja je bila usmerena prema pojedincima iz LGTB zajednice i da se često takva diskriminacija nije prijavljivala. Nevladine organizacije su takođe istakle da vladina literatura koja promoviše ljudska prava i nediskriminatorske prakse veoma često ne pominje prava LGTB zajednice čak i kada materijal jasno navodi sve ostale zaštićene grupe.

Lokalna NVO Libertas Kosovo, koja pruža hitan smeštaj i savetovanje LGBT pojedincima je tvrdila da većina transrodnih LGTB lica nije javno priznala svoj seksualni identitet zbog straha od društvenog ostrakizma, diskriminacije u zapošljavanju ili straha da će se njihove porodice njih odreći. Tokom godine, Libertas je evidentirao slučajeve gde je bio uskraćen LGTB osobama pristup društvenim mestima zbog ličnih predrasuda vlasnika ili zbog toga što su takva mesta odnosno ustanove smatrale da bi samo identifikovanje nekoga ko je " prijateljski nastrojen prema homoseksualcima" učinilo štetu njihovom poslovanju.

Nepoznati napadači su 16. decembra napali LGTB aktiviste koji su se okupili da diskutuju o nedavnom fizičkom nasilju povodom objavlјivanja izdanja *Kosovo 2.0* magazina. Napadači su se rugali prisutnima sa klevetama protiv njihove seksualne orijentacije. Otprilike sedmoro pojedinaca je presrelo članove Libertas i Centra za socijalnu emancipaciju prilikom njihovog ulaska u kancelarije nevladinih organizacija što je dovelo do toga da je nekoliko lica pretrpelo manje telesne povrede. Ostali članovi Libertas su sprečili pokušaje napadača da uđu u prostorije NVO, ali ne pre nego što su napadači oštetili imovinu i bacili burence sa napunjениm nepoznatim gasom u zgradu. Policija je odgovorila blagovremeno i uključila u svoju istragu operativnu grupu koju je formirala nakon nasilja koje se desilo 14. decembra. Pri kraju godine nije utvrđen identitet, niti je uhapšen nijedan napadač.

Libertas je nakon incidenta iseljen iz prostorija, a LGTB aktivisti su pri kraju godine ostali bez prostora za sastanke ili sigurne kuće.

Centar za razvoj društvenih grupa (CSGD), lokalna NVO se usredsredila na zdravstvena pitanja i izjavila je da su se LGTB pojedinci generalno osećali nesigurnim i da su mnogi prijavili pretnje u pogledu lične bezbednosti. Pojedinci kojima je prećeno su retko podnosili tužbe vlastima zbog sramote koje se vezuje za homoseksualnost. CSGD je takođe primetio da su žrtve generalno odbijale da dozvole CSGD da izloži njihove slučajeve javnosti ili vlastima zbog straha od diskriminacije. Iako se CSGD nije susreo sa otvorenim preprekama u svom radu, društveni

pritisak i tradicionalni stavovi su efikasno ograničavali njegove aktivnosti.

Ostali oblici društvenog nasilja ili diskriminacije

Iako nije bilo potvrđenih izveštaja o zvaničnoj diskriminaciji prema licima sa HIV/AIDS-om tokom godine, bilo je anegdotskih izveštaja da je došlo do takve diskriminacije. Lica koja žive sa HIV/AIDS-om i koja su zavisila od Ministarstva zdravlja su ostala pet meseci bez svojih lekova nakon što su zvaničnici EULEX-a uhapsili veliki broj ministarskih funkcionera zbog korupcije.

Deo 7. Prava radnika

a. Sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje

Zakon dozvoljava radnicima da osnuju i da se pridruže nezavisnim sindikatima po svom izboru bez prethodnog ovlašćenja ili prekomernih uslova. Zakon priznaje pravo na obustavu rada odnosno štrajk. Zakon dozvoljava sindikatima da obavljaju svoje aktivnosti bez uplitanja. Zakon propisuje pravo da se organizuje i da se kolektivno pregovora bez uplitanja ili ograničavanja i ti zakoni su se poštivali u praksi. Vladini propisi zabranjuju diskriminaciju zbog sindikalne pripadnosti.

Vlada nije ograničila pravo na organizovanje i kolektivno pregovaranje i dozvolila je sindikatima da sprovode aktivnosti bez svog uplitanja uključujući štrajkove.

Vlada je generalno poštivala pravo na osnivanje i učlanjivanje u sindikatima. Iako postoje anegdotski dokazi da privatne kompanije prete svojim zaposlenima kada se učlane ili oforme radničke sindikate, inspekcija rada je navela da tokom godine nije dobila nijednu pritužbu o diskriminaciji zaposlenih koji su pokušali da se učlane u sindikate. Neki zvaničnici iz sindikata su prijavili da postoji diskriminacija na osnovu sindikalne pripadnosti. Udruženje nezavisnih sindikata Kosova (BSPK) i Konfederacija slobodnih sindikata istakli su da postoji nekoliko kompanija koje su poštovale propise u pogledu zabrane diskriminacije na osnovu sindikalne pripadnosti. Sindikati su takođe tvrdili da poslodavci u svakom sektoru zloupotrebljavaju prava radnika, uključujući međunarodne organizacije gde osoblje nije dobilo penzije.

b. Zabrana prinudnog ili prisilnog rada

Zakon zabranjuje sve oblike prinudnog ili prisilnog rada. Vlada nije efikasno primenila zakon. Vlada je ponekad uključila nastojanja da uzdigne svest o prinudnom ili prisilnom radu u svojim nastojanjima u borbi protiv trgovine ljudima. Vlada je finansirala dvomesečnu jesenju kampanju da

uveća svest javnosti o prisilnom ili prinudnom radu sa posebnim naglaskom na najgore oblike dečjeg rada i radnu eksploraciju dece. Prinudni ili prisilni rad se veoma često javlja u obliku da su deca bila prisiljena da prose. Ministarstvo rada i socijalne zaštite je u decembru koordinisalo sa nekoliko test opština pilot program o studiji o prosjačenju i životnim uslovima lica koja su primorana da prose.

Pogledajte takođe *Izveštaj Državnog sekretarijata o trgovini ljudima koji je dostupan na www.state.gov/j/tip.*

c. Zabrana dečjeg rada i minimalna starosna dob za zaposlenje

Zakon dozvoljava deci da rade sa navršenih 15 godina imajući u vidu činjenicu da zaposlenje nije štetno ili da ne ide na štetu pohađanja škole. Zakonski minimum je navršenih 18 godina za svaki posao koji može da ugrozi zdravlje, sigurnost ili moral mlade osobe.

Propisi zabranjuju eksploraciju dece na radnom mestu, uključujući prinudni ili prisilni rad. Vlada je imala funkcionalnu operativnu jedinicu za borbu protiv trgovine ljudima da interveniše u slučajevima prinudnog rada ili rada opasnog po zdravlje i počela je da interveniše u takvim slučajevima, ali je često bila ograničena ograničenim resursima.

Dečji rad i dalje ostaje problem. Na osnovu UNICEF-a, anegdotski dokazi ukazuju da se u proteklih godina uvećao broj dece koja prosi u mestima i gradovima, iako je nepoznat broj dece koja prosi. Iako većina dece nije bila primarni zarađivač prihoda u porodici, dečji rad je služio kao glavni doprinos nekim porodičnim prihodima.

Mlađa deca u seoskim oblastima su često pomagala svojim porodicama u poljoprivrednim poslovima, obično tokom školskih časova. Deca u gradovima su često radila u raznim nezvaničnim poslovima u maloprodaji kao što su prodaja novina, cigareta, telefonskih kartica na ulici ili na građevini. Neka deca su takođe bila uključena u fizički rad kao što je transport robe. Međunarodne NVO koje su aktivne u zemlji nastavile su tokom godine da izveštavaju o povredama u pogledu dečjeg rada.

Ministarstvo rada je koordinisalo za Vladu praktične politike u oblasti zaštite dece i novouspostavljeni Institut za socijalnu politiku radio je na sprovođenju zakona koji uređuju dečji rad. Ministarstvo je uspostavilo sistem za praćenje incidenata dečjeg rada u opština i odmah je obavestilo poslodavce u slučajevima opasnog rada za maloletna lica.

Takođe pogledajte *Nalaze Ministarstva rada o najgorim oblicima dečjeg rada na*

[www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.](http://www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm)

d. Prihvatljivi uslovi rada

Nacionalna minimalna plata iznosi 170 evra (\$224) mesečno, sa manjim promenama u nekim sektorima.

Zakon propisuje da standardna radna nedelja ima 40 sati, zahteva periode odmaranja, ograničava broj službenog radnog vremena na 12 sati dnevno i ograničava prekovremeni rad na 20 sati nedeljno i 40 sati mesečno, zahteva isplatu premija za prekovremeni rad i zabranjuje prekomerni obavezni prekovremeni rad. Zakon propisuje 20 dana plaćenog odmora godišnje za zaposlene i do 12 meseci porodiljskog odsustva.

Tokom godine poslodavci povremeno nisu uspevali da poštaju zvanične radne standarde zbog nedostatka vladinog mehanizma nadzora i primene posebno u pogledu standarda trajanja radne nedelje i obaveznog i neplaćenog prekovremenog rada. NVO su izvestile da zaposleni često ne prijavljuju takve povrede zbog straha od odmazde. U skladu sa Konfederacijom slobodnih sindikata Kosova (BSPK), mnogi pojedinci radili su duže radno vreme u privatnom sektoru, bilo je zaposlenih lica bez ugovora o radu, redovnih plata ili uplaćivanja doprinosa u penzioni fond. Zaposlena lica su takođe prijavila otpuštanja koja nisu bila povezana sa povredom postojećih zakona o radu i odbijanja poslodavaca da im priznaju praznike. Organizacije za prava žena su istakle pojavu seksualnog zlostavljanja i uznenimiravanja na radnom mestu, ali da se ona ne prijavljuju zbog straha od otpuštanja ili odmazde. Po rečima zvaničnika iz sindikata, radnici u javnom sektoru se obično susreću sa sličnim maltretiranjem uključujući seksualno uznenimiravanje i gubitak zaposlenja zbog privrženosti političkoj partiji.

Inspektorat rada pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite je odgovoran za primenu standarda u oblasti rada, zdravlja i bezbednosti. Pedeset inspektora rada agencije su navodno izvršili 7,074 inspekciju tokom godine, savetovali poslodavce i izdali 1,886 upozorenja za različite povrede radnih standarda. Inspektori su generalno dali poslodavcima rok u trajanju od tri do pet dana da otklone povrede pre nego što izreknu novčane kazne. Tokom istog perioda, inspekcija je izrekla 157 novčanih kazni.

Iako zakon propisuje zaštitu zdravstvenih i radnih uslova zaposlenih lica, privatne i javne ustanove nisu uspevale ponekad da ih ispoštuju. Zvaničnici inspekcije rada su prijavili poteškoće prilikom dobijanja tačnih informacija jer sami radnici retko otkrivaju probleme uprkos pravnoj zaštiti koju uživaju. Ministarstvo rada je u toku godine prijavilo 17 smrtnih ishoda i 45 ozbiljnih nesreća na radnom mestu.